

Kunst en criminaliteit

Met enige regelmaat staat het op de voorpagina's van alle kranten: een spectaculaire diefstal uit een museum, waarbij de buit een grote waarde vertegenwoordigt. De identiteit van de dieven blijft vaak een mysterie. De museumbeveiliging verbijst zich. Er wordt volop gespeculeerd over de opdrachtgevers. Van Parijs tot Rotterdam en van Boston tot Hoorn komen museumdiefstallen voor. Maar kunstcriminaliteit gaat niet alleen over diefstal uit musea. Het gaat ook over fraude, namaak, oplichting, smokkel, vandalisme, plunderen en vernietigen. En dan hebben we het nog niet over de rol die kunst en antiek speelt in samenhang met witwassen, corruptie en georganiseerde criminaliteit.

TEKST: FONS VAN GESSEL

boven

Fons van Gessel is senior beleidsadviseur aan kunst-, antiek en cultuurgoederen gerelateerde zware criminaliteit bij het ministerie van Veiligheid en Justitie. Hij schreef dit artikel op persoonlijke titel.

Volgens de Amerikaanse FBI is kunstcriminaliteit, na de handel in drugs, het meest winstgevend. Martin Finkelnberg, hoofd van de Groep Kunst en Antiek van de Nederlandse politie, kijkt er niet van op. "Iedereen weet dat er in de handel heel veel geld omgaat. Kunstwerken vertegenwoordigen nu eenmaal een grote waarde. En waar geld is, zijn criminelen." Bij de Nederlandse politie fungeert de Groep Kunst en Antiek van Martin Finkelnberg als landelijk advies- en expertisecentrum. Dit team is ook verantwoordelijk voor - internationale - informatiecoördinatie. Zo beheert het team de digitale databank met in Nederland gestolen kunst. Het team onderhoudt de contacten met de Erfgoedinspectie, Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, maar ook met brancheorganisaties, zoals de Koninklijke Vereniging van Handelaren in Oude Kunst in Nederland, de Federatie van taxateurs en veilinghuizen. Het team functioneert, ook internationaal, als een spin in het web.

Gestolen

Jaarlijks neemt de politie zo'n 2000 gestolen objecten op in de databank van gestolen kunst. Maar er wordt veel meer gestolen. Tot ergernis van Finkelnberg kan veel kunst en antiek niet worden opgespoord, omdat slachtoffers niet beschikken over adequate gegevens of foto's van het object. Finkelnberg: "Om deze reden kan tweederde van de in Nederland gestolen kunst en antiek nauwelijks worden opgespoord. En erger: de informatie kan niet worden doorgesluisd naar de internationale

databank voor gestolen kunst die is ondergebracht bij Interpol." Treft de politie, waar ook ter wereld, objecten aan, dan kan in zo'n geval het slachtoffer niet via de Interpol-database worden achterhaald.

Is het moeilijk om een diefstal te plegen? Nee. Ook kunst en antiek zijn relatief eenvoudig te stelen. Musea, kerken en bibliotheken zijn door hun publieke functie kwetsbaar.

De aandacht voor veiligheidsmaatregelen is de afgelopen jaren weliswaar toegenomen, maar daarmee is het probleem helaas niet uit de wereld. Ook criminelen professionaliseren. Bovendien is niet uit te sluiten dat criminelen hun aandacht verleggen naar minder goed beveiligde objecten. Sommige erfgoedinstellingen en zeker ook private kunststeigenaren denken nog heel vaak "dat zal bij mij wel niet gebeuren".

Is de diefstal van kunst relatief eenvoudig, moeilijker wordt het om de objecten te verkopen. Een professionele inbreker is nog geen kunstdealer. "De database van Interpol is voor iedereen toegankelijk", vertelt Finkelnberg. "De handel maakt graag gebruik van de database om te voorkomen dat ze met illegale objecten komen te zitten. Bovendien mag je van een handelaar verwachten dat hij de herkomst van het object nagaat." De crimineel heeft nog andere opties: losgeld vragen, of proberen vindersloon op te strijken. En verbranden? Finkelnberg: "Dat dieven de buit in paniek verbranden, daar hecht ik niet zo veel geloof aan. Je kunt het te gemakkelijk verbergen en het vertegenwoordigt toch een aantrekkelijke waarde".

Oekraïne

In de nacht van 9 op 10 januari 2005 werden bij een roof in het Westfries Museum 24 schilderijen en 70 stukken zilverwerk gestolen, het hart van de 17e- en 18e-eeuwse collectie. Jarenlang ontbrak van de werken elk spoor. In 2014 dook er voor het eerst een gestolen schilderij op, op een Oekraïense website. In juli 2015 meldden zich op de Nederlandse ambassade in Kiev twee personen die zeiden te spreken namens een Oekraïens vrijwilligersbataljon. Deze OUN-militie beweerde de volledige collectie gestolen schilderijen uit het Westfries Museum in bezit te hebben. Een foto van één van de schilderijen met daarop een actuele Oekraïense krant was daarvan het bewijs. Na een eerste gesprek met deze militiecommandant, die duidelijk teleurgesteld was over de hoogte van het vindersloon, werden de contracten verbroken. Omdat de schilderijen het land uit dreigden te gaan, zocht en kreeg het museum internationale publiciteit. Bij een geheime politieoperatie in Oekraïne werden 4 schilderijen teruggevonden. Korte tijd later gaf een particulier in Oekraïne, die zijn schilderij te goeder trouw had gekocht, een schilderij terug via de

Nederlandse Ambassade in Kiev. Van de overige

schilderijen ontbreekt nog elk spoor. Ze zouden zich volgens de Oekraïense autoriteiten mogelijk in oorlogsgebied bevinden. Tekening door Erik Kriek.

rechts

Hoewel de werken van Vincent van Gogh tot de meest gestolen werken in Nederland behoren, is de inbraak in het Van Goghmuseum in december 2002 een schoolvoorbeeld van kunst als ruilmiddel in het criminele circuit. De dader, Okkie Durham, slaagde er kinderlijk eenvoudig in de schilderijen weg te halen uit een topmuseum. Zijn gereedschap: een ladder, een touw en een hamer. De ladder en het touw aan de achterkant van het museum zetten de politie op het verkeerde spoor. Intussen verdwijnt Durham via het touw van de vlaggenstok met twee schilderijen onder de arm. In 2016 worden de twee schilderijen door de Italiaanse politie teruggevonden in een villa in Napels. Maffiabaas Imperiale was degene die de politie op het spoor zette met de hoop zo in aanmerking te komen voor strafvermindering. Tekening door Erik Kriek.

Verjaring

Wanneer in een onderzoek bij een verdachte kunst of antiek wordt aangetroffen, dan zijn er voor de politie verschillende mogelijkheden. Is de crimineel een kunstliefhebber, dan wordt beslag gelegd, om vermogen af te pakken. Is het van diefstal afkomstig, dan zal de politie proberen om de oorspronkelijke eigenaar te achterhalen.

Wie de eigenaar is, staat niet altijd vast. Volgens de Nederlandse wetgeving kan iemand eigenaar van een voorwerp worden, als hij dat tenminste twintig jaar in bezit heeft gehad. Zelfs wanneer het van diefstal afkomstig is. “Je ziet dus”, zegt Finkelnberg, “dat voorwerpen vlak na de termijn dat er nog mogelijkheden zijn om voorwerpen bij de eigenaar terug te bezorgen op de markt worden aangeboden. Juist kunst en antiek worden met het verstrijken van de tijd alleen maar meer waard.” Waar drugs en wapens altijd illegaal blijven, begint geroofde kunst ‘vuil’ en eindigt schoon.

Cultuurobjecten

Plundering kwam in het oude Egypte al voor in de tijd van de farao's. De tombes van Ramses V en Ramses VI werden geplunderd in een tijd van economische malaise. Waar in de wereld ook conflicten zijn, daar worden cultuurobjecten het slachtoffer. Vooral tijdens oorlogen wordt veel met kunst- en cultuurobjecten gesleept. Kunst wordt georganiseerd geroofd, of vluchtelingen voelen zich gedwongen om objecten te verkopen om contanten in handen te krijgen.

De eerste georganiseerde kunstroof vond plaats onder Napoleon door een speciale militaire een-

heid en leidde tot diefstal op ongekende schaal. De idee is dat de handel in gestolen kunstschatten wereldwijd een hoge vlucht heeft genomen. Het is lastig om vast te stellen op welke schaal dat gebeurt. Het gaat bijvoorbeeld om tempelrovers uit India, kerkplunderaars uit Bolivia en grafrovers uit China. En het Midden Oosten? Finkelnberg: “Ik zet wel vraagtekens bij de stelling dat IS de strijd mede kan financieren met handel in kunstschatten.” Zijn opvatting wordt ondersteund door experts uit het Midden Oosten. Het overgrote deel van de objecten die in de afgelopen periode in Syrië en Libanon in beslag werden genomen, waren namaak. Soms kwamen deze objecten rechtstreeks uit de lokale souvenirshops. Maar steeds meer wordt namaak gezien van zeer hoge kwaliteit.

Om de illegale handel in cultuurobjecten een halt toe te roepen, is het van belang dat goed wordt samengewerkt. Politie, archeologen, museumconservatoren en experts moeten begrijpen hoe de ander werkt. Finkelnberg zegt hierover: “De politie wil de criminelen aanpakken. Dan is het handig als wetenschappers en experts begrijpen hoe de politie dat doet en wat er nodig is om een zaak rond te krijgen.” De huidige conflicten hebben wel een nieuwe dimensie aan het dossier van kunstcriminaliteit toegevoegd. Het gaat niet alleen meer om diefstal en illegale handel, maar om vernietiging van cultureel erfgoed. Het Internationaal Strafhof in Den Haag heeft onlangs in een uitspraak in de zaak tegen Al Mahdi geconcludeerd dat het dan gaat om oorlogsmisdrijven. Finkelnberg: “Deze uitspraak is een extra aansporing voor de opsporingsdiensten en wetenschappers om de samenwerking te zoeken, zodat voor de vervolging van deze verdachten adequate informatie voor handen is.”

Roofgoed, kunstroof in Nederland

Het Westfries Museum in Hoorn heeft de terugkeer van vijf gestolen en in Oekraïne teruggevonden, nu geres-taureerde, schilderijen aangegrepen om een tentoonstelling te maken over kunstroof in de volle breedte. Doorgaans selecteren musea kunstwerken voor hun tentoonstellingen op basis van schoonheid, zeggingskracht en kwaliteit, of omdat ze illustratief zijn voor een bepaald thema of voor de artistieke ontwikkeling van een kunstenaar. Voor de tentoonstelling ‘Roofgoed’ gold een ander selectiecriteria.

Wat de bijna dertig waardevolle kunstvoorwerpen op deze tentoonstelling met elkaar verbindt, is dat ze ooit in Nederland gestolen zijn. De verhalen die ze met zich meedragen geven de bezoeker inzicht in het fenomeen kunstroof in Nederland. Het is voor het eerst dat een Nederlands museum een poging doet een beeld te schetsen van deze vorm van criminaliteit.

Meer weten

Bezoeken

‘Roofgoed in Nederland’
Westfries Museum
Roode Steen 1
Hoorn
www.wfm.nl
14-10 t/m 12-02

Goed je kunstobjecten vastleggen?

Zie: <https://www.erfgoedinspectie.nl/onderwerpen/beschermede-cultuurobjecten-en-verzamelingen/vraag-en-antwoord/registratie>
Voor het vastleggen van sieraden is er: <https://applicaties.politieacademie.nl/sieraden/>